

A csurgói szorgalmatos mezei gazda

250 éve született Nagyváthy János

Csurgót és gimnáziumát egykori költőtanáráról, Csonkai Vitéz Mihályról ismeri az ország. Azt már jóval kevesebben tudják, hogy a korszak neves agrárszakírója, Nagyváthy János is itt élt, gazdálkodott, és legjelentősebb agrártudományi műveit éppen a mai iskolapark területén írta. A belépőt egy emlékoszlop ólombetűi tájékoztatják: „Itt állott Nagyváthy János háza. Ő szorgalmazta a gimnázium alapítását. Itt is lakott és dolgozott haláláig, 1797–1819-ig mint inspektor, s írta az agrártudományi műveit. A 200 éves évfordulóra készítették az öregdiákok 1992. évben.”

A park egy másik, meghittebb szögletében található a sírja, amelyet az Öregdiák Szövetség helyeztetett át 1936-ban egykori birtokára. A felirata szintén sokat elárul az alatta pihenőről: „Nagyváthy János, Nemes Zala Megye törvényszékének ülnöke, a polgári munka különböző fajai után húsz éven át maradék életét tisztességgel, szerényen töltötte el és a napokkal és a fáradalmakkal betelve jobb vidékre költözött az 1819. évben, február 24-én, élete 64. évében.”

A lexikonok tárgyyszerű leírásai szűkszavúak. 1755. január 19-én Miskolcon született. Ősei somogyiak voltak, a török elől menekültek Észak-Magyarországra. A miskolci református gimnázium elvégzése után egyháza helyettes tanárként alkalmazta Losoncon, ahonnan szembaja miatt Pestre költözött. Itt került kapcsolatba Kazinczyval, Batsányival és a szabadkőműves páholyokkal. Hallgatta a jeles agrártudós, Mitterpacher előadásait, megfordult Németországban, Olaszországban, Belgiumban. Tapasztalatai alapján írta meg 1791-ben a Szorgalmatos mezei gazda című kétkötetes munkáját. E könyv hatása alatt bizta rá Festetics György gróf a keszthelyi központú 162 000 holdas birtok irányítását.

Egy évben születtek, és 185 évvel ezelőtt, pár hét különbséggel egy évben is haltak meg. György gróf Nagyváthy János csurgói temetésén fázott meg, és követte őt a sírba. Nemcsak kortársak voltak, hanem rokon lelkek, noha kapcsolatukat sok, máig sem tisztázott feszültség is árnyalta. A Keszthelyre került újdonsült jószágigazgató ott volt az 1792-ben alapított csurgói gimnázium születésénél, ő irányította az építkezést. 1797-ben mégis nyugdíjazták. Rejtély, hogy miért kellett hét évi szolgálat után, 42 évesen visszavonulnia. Ha a felmentést leváltásnak tekintjük, akkor bőkezűen bocsátotta el gazdája: két részletben 2000 forint kártérítést kapott, fél évig pedig fizetést. Házat két telek földdel, réttel, évenként 12 öl fával. A gróf még azt is kikötötte, hogy házában az első szobát deszkával kell borítani, a telket pedig be kell keríteni. Csurgóra visszavonulva lázas munkába kezdett. Az első évben kétszáz gyümölcsfát ültetett. A gimnázium világi inspektoraként elkészítette az iskolai rendtartást, amelyben leírta, hogy a rektor minden hónapban köteles az iskola ügyeiről jelentést tenni. A helybeli felügyelő az iskolát legalább 14 naponként látogassa meg a feleltetések idején.

A csurgói évek látszólagos egyhangúsága mögött lázas elméleti és gyakorlati alkotómunka van. Nagyváthy csurgói magányából is levelezett Kazinczyval. A széphalmi mesterhez 1816. március 10-én írt levele tele volt tervekkel: „Tizennyolcz esztendőktől fogva magányos és független életet élek. Még csak vágyódás sem fordult meg szívemben az eránt, hogy szolgálatba mentem volna, annyira jóllaktam néhai directori hivatalommal. Azonban mégis abban való, nem éppen érdem nélkül való szolgálatom szerette ezt a kis, életemig tartó inscriptiót [birtokadományt], amelly a világ játékává nem hagyott lenni. Termesztek, tenyésztek, plántálok, öntözök, porhálok és gyömlálok. Kitsiny szántó-földem kenyeret és házam végében plántált szőlőm magannak és tsaládomnak bort ad. Gyümölcsfáim

nekem is teremnek, nem csak az unokáknak, mint Virgil állítja. Virágjaim és méheim megengesztelnek még a rosszak eránt is. A sok próbatevések unalmait egészen elfelejtetik velem. Ezek mellett ha nem is tartozom vele, folyóást dolgozgatam 32 esztendőök előtt kezdett munkáimat. A gazdaságban egészet akarok összeállítani tsupa praxisból. A Practicus Mezei Gazda két kötetben kész, a Házi gazdasszony kész. A Gazda Tiszt most van összeállításban. A Haza gazdálkodás (Oeconomica Statistica Hungariae) kész. Talán ha az Úristen éltet, két, esztendőök alatt többet tudsz felölök: addig pedig a legmeghittebb barátodnak se mondj felölök semmit."

Új könyveit azonban nyomtatásban sohasem láthatta, több levelet nem is írhatott Kazinczynak. 1800 tavaszán, Festetics György halála után a Nagyabajomban élő Pálóczi Horváth Ádám értesíti a magyar nyelvújítás vezéralakját: „„Nagy-Váthy János barátunk mintegy három héttel előzte meg jóltevőjét...”

A csurgói dolgozószobában őrzött hagyaték gyorsan közkinccsé vált. A Trattner Kiadó egymásután jelentette meg a kéziratokat. 1820-ban a Magyar házi gazdasszony, 1821-ben a Magyar practicus természet, egy év múlva a Magyar practicus tenyésztő is elhagyta a nyomdát. Amikor Festetics Györgyné, Saller Julianna elolvasta az éppen akkor megjelent Magyar házi gazdasszonyt, meghatódva ismert rá azokra a ház körüli tennivalókra, amelyeket több mint húsz évvel korábban ajánlott a könyv írójának. Tollat ragadott és megleghangú levelet írt Nagyváthy leányának.

1861-ben Nyárády János alapítványából ezer forintot a Nagyváthy-lak tanárlakás céljára történő átalakítására fordítottak. 1897-ben pedig egykori telkén épült fel a gimnázium. Amikor az új iskolaépület helyét kellett kijelölni, egyértelmű volt a választás: „Három hely kínálkodik: a főgimnázium régi beltelke, a Nagyváthy- féle bel- s az azzal kapcsolatos kültelek, a György tér parkírozott része... Van végre egy hely: a Nagyváthy- féle beltelek s az azzal kapcsolatos kültelek, melyet valamikor a b. somogyi egyházmegye a tanítóképezde használatára átengedett, amely ezt megkezdette fákkal beültetni annak idején, de amelyet jelenleg mezei gazdasági célokra bérlő kezekbe adott: ez az a hely Csurgón, ahova kell építeni a főgimnázium épületét.”

A gimnázium levéltárában őrzött, mindeddig publikálatlan, sajtákezű jegyzéke számadás a mai gimnáziumi előpark helyén állt telkén végzett fáradhatatlan munkálkodásáról:

A' Csurgoi Interiptionális Háznál tett Melioratiok laistromja.

1. A külső kertek körül árkoltattam 114. öltre, ölet metszették per 15. kr. Teszen öszveséggel 28. 30
2. Ugyan ezen Árokknak eleven sövényvel való bé ültetésére ment 53. napi szám. Egyet a' 24. kr. számlálván 25. 12
3. Ugyan azon kertnek a' Molnár kertje felöl békerítése hasogatvánnyal, ment reá munkás és Szekér 45. per 25 kr 15. 45
4. Ezen kertnek irtására, a' szőlő helyén, a' Gyümölsösben, és az egész víz mellyekre, 's középből a' nagy fáknak és töveknek kiszedésére ment napi szám 198. per 24 kr 79. 12
5. Gyümölsösöt állítottam Szilva, alma, tseresznye, körtvély, spanyol meggy, birsalma Oltványokból, a' mellyet csak magamis betsülök 150.
6. Egy szöllőt ültettem ezen Kertben egy öreg hóldat, meg ér. 300.
7. Ezen kerten kívül eső Földszin végeit sántzoltattam, és fizettem érte Du Takátsnak 13. 57
8. Az Aranyászi táblában irtattam másfél hold Sűrüt, ment reá három 97 napszám per 30. Kr. 48. 45
9. A' belső kertnek állítása, fel ásása, Oltványokkal való bé ültetése, és a' vad sárga földnek sok száz szekér többnyire pénzen vett trágyával való elkészítése és terítése többen van 200. Ftnál 200.
10. Az egész udvaromból én irtottam ki a' Sűrüt a' Tselédimmel, a' melly több egy hóldnál, leg alábbis ér ez a' munka 210.
11. Állítottam egy pajtát, a' melly került nékem, t.i. az fájának öszve faragása, kötése, 'Supozása, és ő kapuknak állítása 245.
12. Egy tik ólat tsináltattam 10.

13. Egy kolompér verem 18.
 14. Egy hidas 9.
 15. Egy kukuricza góré, került 63. 59
 16. A' Szekér Szinből ökör Istállót tsináltattam – került 25.
 17. Egy szekér színt építettem, és fizettem érte 218. 53.
 18. Az Istálló első esztendőben öszve akarván dülleni, körül rakattam a' fundamentomát téglával. Az Uraság adta a' téglát és meszet, homokot magam hordattam és vizet, és én fizettem a' kőművest, és napi számot. Kerül ezen munkás építés 96. 45
 19. Ugyan ezen Istállónak padlása be akarván törni, vonattam alá egy Mester gerendát, a' melly került 9. 53, 1419. 47
 20. Ugyan így kellett az egész sárházamnak fundamentomába körös környül, és belől téglá falat vonni. Ideig adott az Uraság téglát és meszet, a' többit magam fizettem 1801. és került 88. 49
 21. A' házamnak padlása bé akarván a' gyenge gerendák miatt szakadni, két szobát vasakkal felköttem, a' harmadikban pedig Mester gerendát vonattam – került – 39. 17
 22. A' konyhára és Spaizra rostélyt tsináltattam 4.
 23. Egy prést tsináltattam és került 26.
 24. Az Utcza kapura egy pléhet 2.
 25. A' Fel szélről való oldalt hasogatvánnyal magam állítottam bé és került 103. napi számba fuvarral együtt per 36 kr. Teszen 61. 18
 26. Hát a' rétnék irtása, trágyázása, és szántó földeimnek művelés alá való elkészítése, mivel nekem mindent a' széleken, és olyanokat mért ki a' Pais Tisztó, a' mit az arendások egészen ki tserettek. A' polgárok erről általában bizonyságok.
 27. Sig. Csurgó 27. Jan. 1806.
- Summa ft 1645. 55 Nagyváthy János

Dr. Horváth József

Kétszáz éve született Gegő Elek

1. Csíktaplocától Pesten, Moldván, Szombathelyen át Pozsonyig, illetőleg a reformkortól, a Magyar Tudós Társaságtól a XX–XXI. századig, a Lakatos Demeter Csángó–magyar Kulturális Egyesületig, a Moldvai Csángómagyarok Szövetségéig és tovább vezet Gegő Elek valóságos, illetve emlékezetbeli útja.

A saját korában egyházi és politikai körökben közismert volt. Csíktaplocai földműves családból származó ferences pap, korának sokoldalú tudós egyénisége: nagy hatású, rebellis szónok, publicista, tanár, népművelő, nyelvész, földrajz- és folklórkutató, aki történelemmel és művelődéstörténettel is foglalkozott. Nevét – az utókor számára – elsősorban *A moldvai magyar telepekről* című, 1838-ban megjelent könyve tette ismertté, amely az első tudományos igényű beszámoló a csángómagyar népről és nyelvről. A munka ma is a csángókutatás egyik fontos forrásműve. Születésének 200. évfordulóján ezzel a rövid emlékezéssel tisztelgünk emberi és tudói nagysága előtt, felvillantva azokat a tetteit, gondolatait, tanításait, amelyek meg-szívlelendő, követendő például szolgálnak ma is.

2. Egész rövid életét (1805–1844) a „köz munkálkodásnak” szentelte. Életcélja és vágya az volt, hogy a népet szolgálja, hogy a „köznép” műveltségét, kulturális színvonalát emelje, hogy az ifjúságot tanítsa, nevelje, látókörét szélesítse, s figyelmét a haza és a haladás ügyére irányítsa. Szónoklataiban, írásaiban a reformkor legjobbjai oldalán állt ki „a magyar nyelv és nemzetiség”¹, a függetlenség és a demokratizálódás mellett. A nemzeti gondolat volt egész

¹ Idézet Gegő önéletrajzából, melyet 1841. május 22-én Szombathelyről küldött az Akadémiának.